

МР ГОРДАНА ЂИЛАС
Библиотека Матице српске, Нови Сад
gordanadjilas@gmail.com
РАДИВОЈ ДОДЕРОВИЋ
Библиотека Матице српске, Нови Сад
rasa@bms.ns.ac.rs

УДК 021.64:027.54(497.113)
271.222(497.11)-662:02

САРАДЊА БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ СА ИНСТИТУЦИЈАМА И ПРЕДСТАВНИЦИМА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

САЖЕТАК | У скоро двестагодишњој историји Библиотеке Матице српске значајно место како у њеном развоју тако и у данашњем деловању заузимају институције и представници Српске православне цркве. У раду ћемо у главним цртама указати на допринос и значај поклон библиотека (епскопа) Платона Атанацковића, Стевана и Иринеја Ђирића, Бачке епархије, Српске православне велике гимназије у Новом Саду, али и на књиге с потписима угледних црквених великодостојника. Наша пажња је првенствено усмерена на аспекте ове сарадње који се односе на поклоне, размену или се тичу уређења манастирских и црквених библиотека као и указивања на раритетна издања и обраду књига и часописа и њихово увођење у организован систем библиотечко-информационе делатности. Равноправно место са осталим угледним предавачима, данас, у Библиотеци Матице српске чине и црквени великодостојници, учесници трибине *Савремени човек и савремени свети*.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | Библиотека Матице српске, Српска православна црква, библиотека (епскопа) Платона Атанацковића, поклон библиотека Стевана и Иринеја Ђирића, Библиотека Бачке епархије, Библиотека Српске православне велике гимназије у Новом Саду, посвете, трибина *Савремени човек и савремени свети*

Када се посматра развој Библиотеке Матице српске, евидентно је да се он не може замислити без утицаја Српске православне цркве, као и појединих њених представника. У ових готово два века од оснивања Матице и њене Библиотеке, тај утицај је понекад видљивији и израженији, док је, зависно од друштвено-политичких околности бивао и мање приметан. Данас можемо рећи да је саставни

део активности Библиотеке. О овој сарадњи до сада није било озбиљнијих студија. У раду ћемо истаћи неке од облика сарадње који нису временски повезани, али јесу дубински и смисаоно.

Сарадња са СПЦ остваривала се и остварује се кроз многе активности Библиотеке. У виду примљених и учињених поклона, уређења и обраде црквених библиотека, рестаураторско-конзерваторских послова, изложби и учешћа на скуповима и трибинама. Наравно, будући да међу корисницима Библиотеке Матице српске има и доста црквених лица, пружа им се и свесрдна помоћ у истраживању и коришћењу фондова.

* * *

У својим богатим збиркама БМС данас чува и шездесет библиотечких целина (легата и личних библиотека).¹ Овом приликом нешто више ћемо рећи о три за српску културу изузетно значајне библиотеке. Реч је о поклон библиотеци владике Платона Атанацковића, који је своју личну библиотеку поклатио пре пресељења Матице српске из Пеште у Нови Сад, 1864, као израз захвалности и части, а Матица га је изабрала за председника такође из захвалности и „за све што је учинио за њу и српски народ“.² Библиотека браће владике Иринеја и Стевана Ђирића стигла је пре 13 година у Библиотеку Матице српске, а између њих је Библиотека Српске православне велике гимназије новосадске која је у Библиотеку доспела након Другог светског рата.

Све публикације које чине фонд личних библиотека и библиотечких целина, обрађене су у електронском каталогу и подаци о њима су свима доступни путем јавног електронског каталога Библиотеке Матице српске (COBISS). За сваку од књига унети су, уколико их је било, подаци о потписима, посветама, белешкама и записима, печатима и екслибрисима као и о повезима (код старијих књига) и они су, такође, претраживи.

¹ Када говоримо о приватним и библиотекама институција, можемо запазити да се свест о потреби да се сачувају као целине јавила после Другог светског рата и да је старање о њима проузроковано развојем Библиотеке Матице српске, као и јачањем њеног утицаја у српској култури и науци.

² Живан Милисавац, *Историја Матице српске. Део II, 1864-1880: време изневерених нада и борбе за ојштанак* (Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1992), 95.

Библиотека Платона Атанацковића, епископа бачког, угледног интелектуалца и добротвора, најстарији је легат у Библиотеци Матице српске. Платон Атанацковић је Библиотеци 1841. године поклонио 787 књига. Каталог поклоњених књига који је тада предат са књигама није сачуван. Књиге су ушле у редован фонд тако да ова библиотека није сачувана као целина. Реконструкција библиотеке рађена је 1985. године, када је на основу потписа власника Платона Атанацковића на публикацијама и посвета идентификована 341 књига. Владика Платон Атанацковић је један од најзнаменитијих епископа бачких. Васа Стајић тврди да и у историји Новог Сада има угледно место иако није у Новом Саду „ни рођен нити је школован.“³ Павел Атанацковић, како се звао пре но што се закалуђерио, рођен је у Сомбору, у угледној трговачкој породици, 1788. године. У Сомбору је почео да учи гимназију, а 1801. дошао је у Сремске Карловце, где је завршио *цредуіошовишелни* разред и свих пет разреда гимназије, колико их је тада било. У Карловцима је завршио богословију, оженио се и радио као учитељ, а затим као професор препарандије у Сентандреји и Сомбору. Иако га Стефан Стратимировић, карловачки митрополит, у своје време врло утицајан, није волео, постао је и игуман и архимандрит, а након Стратимировићеве смрти, 1836. и смрти супруге и владика бачки. Да је мислио како има права на Бачку епархију, сведоче речи: „Ја сам усред Бачке рођен, ја сам у тамошњој краљевској вароши Сомбору професор и катихета у краљевском Педагогуму био и као тај добио сам царскиј похвале декрет, ја сам 20 година у Сомбору пароховао, мене познаје цела Бачка, и ја познајем целу Бачку и све Бачване као земљаке своје, ја сам поштован и љубљен тамо от људиј свакога вјероисповеданија... признајем и исповедам моју најплеменитију жељу, тамо умрети и сахрањен бити, где ме је добра и незаборављена мати моја родила, где родитеља мојих, браћа и сестара мојих сербске кости леже.“⁴ Из Вукове преписке видљиво је дугогодишње њихово пријатељство, не само књижевно него и пословно. Писао му је и о напорима да пресели Матицу српску у Нови Сад, још 1851. Када је Матица, 1864. године пресељена из Пеште у Нови Сад, усељена је у палату коју је владика Платон купио од Сервијских наследника и даровао Новосадској гимназији, како би се дигла на степен академије. На првој Скупштини Матице српске изабран је за њеног председника, на ком месту је

³ Васа Стајић, *Новосадске биографије: из архива Новосадској мајистраша*, књ. 1. *Грађа за историју Новог Сада*, св. 1 А-Ј (Нови Сад: Град Нови Сад, 1936), 14.

⁴ Васа Стајић, *Новосадске биографије: из архива Новосадској мајистраша*, књ. 1. *Грађа за историју Новог Сада*, св. 1 А-Ј, 15. (Преузето из Архива карловачке митрополије, 1820, No. 283).

остао до смрти. Умро је 1867. године, сахрањен је на Алмашком гробљу, у капели коју је живописао Новосађанин Павле Симић.

О поклону Платона Атанацковића известиле су *Сербске народне новине*: „Августа 17(29)-ог држала је Матица Србске своју скупштину у којој су између следећи предмети били: ... Примљен је од Високопреосвјашченаго Господина Епископа Будимског Платона Атанацкович каталог они 787 различни књига, које је Његово Високопреосвјашченство библиотеки Матице српске поклонити изволило, међу којима по гласу каталога много важни књига има...⁵ Идентификација књига које је Платон Атанацковић поклатонио Библиотеци била је олакашана јер се Платон Атанацковић потписивао на насловним страницама књига у својој библиотеци. На ћириличким књигама потписивао се ћирилицом, на латиничким, готово увек латиницом. Писао је или пуно име и презиме, или иницијал имена и презиме или само презиме. Приликом реконструкције Библиотеке Платона Атанацковића пронађено је његово писмо које је упутио патријарху Јосифу Рајачићу, а писано 16. јула 1850, у Бечу. Писмо је послао уз примерак своје књиге *Аналићка ѿисма*. Писмо је, по свему судећи, велика библиографска реткост, јер у другим библиографијама и каталозима није до сада пронађено.

Већина поклоњених књига из Библиотеке Платона Атанацковића је на немачком језику (154), латинском (70), српском (56), француском (50), руском (8) и по једна румунска, хрватска и чешка књига. Књиге су претежно из књижевности и религије, али има и публикација из историје, филозофије, филологије, педагогије, медицине, економије. Најстарија књига у библиотеци Платона Атанацковића је *Номоканон*, штампан у Кијеву, 1629. године. Према расположивим подацима ова књига је велика библиографска реткост. Из прве половине 18. века је свега неколико књига, а највише књига штампано је од 18. до средине 19. века. Што се тиче књига на српском језику с краја 18. и почетка 19. века, ради се о делима просветитељске садржине. Дела Доситеја Обрадовића, Јована Мушкатировића и Герасима Зелића, као и писача предромантизма: Милована Видаковића, Атанасија Стојковића, Павла Стаматовића...

Књиге на страним језицима су претежно књижевног и теолошког садржаја, а има и дела из историје, педагогије, филологије и медицине. Оне сведоче о свестрано образованој личности, о интересовањима која су веома широка.

Од књига немачких и француских класика истиче се Мармонтелов *Велизариј*, штампан упоредо на француском и латинском језику, из 1806. и Фенелонов *Телемак*, штампан на француском и немачком језику, из 1782. године.

⁵ *Сербске народне новине*, бр. 66 (1841): 261.

У библиотеци је и доста речника и граматика из класичних језика као и језика који су се користили у Хабзбуршкој монархији. Претпостављамо да се Платон Атанацковић овим језицима служио.

Највише богослужбених и богословних дела је на немачком, француском и латинском језику. На српском и руском језику их је мањи број.

У библиотеци Платона Атанацковића налази се и докторска дисертација др Григорија Секулића, на латинском језику, штампана у Будиму, 1828. године. На основу грађе коју је предочио Васа Стајић др Секулић је био лекар Платона Атанацковића, јер је као сведок на суду поднео извештај о току његове болести, од марта 1867. па до смрти.

На књигама које је Платон Атанацковић поклатио Библиотеци Матице српске нема бележака, није их остављао приликом читања. На неким књигама је оставио податак када је купљена. На књизи *Assertiones ex univerza philosophia* György ml. Mailáth-а из 1803, стоји на латинском исписан податак да је књигу купио у Сомбору, 1829. Књигу Имреа Салаиа *Мађарско језико-ученије* из 1833, поклатио му је наш чувени педагог Јован Берић, 1836. Књигу *Ученије христиианскоје...* из 1823, посветио му је епископ будимски Дионисије Поповић, у Будиму, 1836. Књигу *О народној ѿезији славјанских ѿлемен* из 1837. поклатио му је аутор, руски слависта Осип Максимович Бођански, у Москви, 1843. године.

Ваља истаћи и врло редак примерак књиге *Српске народне ѿсловице и грује различне као оне у обичај узетше ријечи*, из 1849, који су добијали рецензенти због евентуалних коментара и исправки. На књизи је потпис Платон Атанацковић; на маргинама коментари Платона Атанацковића.

Као прву у едицији Легати Библиотеке Матице српске, Библиотека је штампала каталог поклатијених књига *Библиошека Платона Атанацковића*, 1995. године.

II

Библиотека Српске православне велике гимназије у Новом Саду – Патронат стигла је у Библиотеку након Другог светског рата. Српска православна велика гимназија новосадска основана је 1810, као трећа средња школа код Срба, после Учитељске школе у Сомбору (1778) и Гимназије у Сремским Карловцима (1791). Основали су је имућни грађани у духу народне традиције и на начелима православне вероисповести. Гимназија је осам година након оснивања године царском привилегијом изједначена са свим осталим гимназијама у Хабзбуршкој монархији. То је значило ду су ученици Гимназије имали право уписа у свим лицејима, академијама и универзитетима у Монархији, без обавезе да полагају допунске испите. Том приликом је владика Платон Атанацковић поклатио

Гимназији штампарију под условом да се зове Платонова штампарија. Школом је управљао Патронат у којем су врховни патрони били карловачки митрополит и новосадски епископ уз шест патрона, људи од науке и угледа.

Библиотеку у Гимназији основао је Павел Јозеф Шафарик (1795-1861), њен најмлађи и најславнији директор. Имао је тада 24 године. Из писама Георгија Магарашевића, гимназијског професора и потоњег уредника *Лейхойиса Маттице српске*, упућених Вуку, сазнајемо да је библиотека већ у својој првој деценији бројала преко хиљаду књига.

Лукијан Мушицки је испевао у двадесет и четири катрена *Оду на откритије Библиотеки Гимназије новосадскија шоржесџваное леџа 1822...*

Патронат је водио изузетну бригу о Библиотеци што сведочи и каталог *Списак књиџа у библијоџеци Српске велике џмнџазије новосадске*, објављен 1896. Каталог има изузетну вредност и трајно је сведочанство о школском библиотекарству код Срба.

Ова библиотека је у више наврата била угрожена, када је и део фонда уништен. Мађарска фашистичка власт уништила је 1941. године преко 20.000 публикација које су за библиотеку набављене у Краљевини Југославији. Књиге које су биле заштићене (означене) печатом Патроната, као имовину остварену до 1918. године у Аустроугарској враћене су Патронатском одбору. Патронат је одлучио да се Библиотека прегледа и уреди. Библиотеку је уредио професор Младен Лесковац (потоњи Матичин председник). Лесковац је установио инвентарне књиге и ауторски каталог, када је утврдио да мађарске власти ипак нису успеле да из библиотеке издвоје све књиге набављене после 1918. године.

После Другог светског рата његовим залагањем и залагањем тадашњег председника Матице српске др Милана Петровића, Патронат Српске православне велике гимназије у Новом Саду, на чијем је челу био владика бачки др Иринеј Ђирић, чија ће се библиотека наћи у Библиотеци Матице српске, због немогућности да сам одржава Библиотеку, уступа је Матици српској на „чување и коришћење,” задржавајући право власништва над њом.

Не зна се када је тачно Библиотека пресељена у зграду Библиотеке Матице српске. Чува се у посебном магацинском простору са осталим старим и ретким књигама, онако како су је средили библиотекари под руководством Младена Лесковца. Публикације нису сврстане у редован фонд, као што се десило са поклон библиотеком Платона Атанацковића, сачувана је као целина.

У библиотеци је књига њеног оснивача Павела Јозефа Шафарика, на латинском језику, штампана у Новом Саду, 1819, са посветом митрополиту

Стратимировићу, њеном патрону: *Q.D.B.V. [Quod Deus bene vertat] Novi Graeci non uniti Ritus Gymnasii Neoplantensis auspicia: feliciter capita.*

Најстарија књига у библиотеци је на латинском језику, из 1537, чији су аутори највероватније опати Екехард из манастира Аура, Бурхард из Урсберга, Конрад из Лихтенауа: *Chronicum Abbatis Urspergensis.*

На латинском језику је готово 1000 књига, 7000 на немачком, 4500 на српском, следе француски, руски, старогрчки, црквенословенски... и заступљене су све области људског интересовања.

Данас је Патронатска библиотека, најстарија сачувана српска јавна библиотека, сређена, обрађена и у потпуности доступна и претражива. Њу чини 14.343 примерка монографских публикација и 348 наслова са 6094 годишта старе периодике (највећим делом са краја XVIII и из XIX века). Готово све публикације су својевремено корићене у црни полуплатнени картонски повез са златотиском и имају печат Патроната. Ова библиотека представља несумњиво једно од наших највреднијих културних добара и трајно је сведочанство о томе у каквом се духу васпитавао и подизао наш народ у прошлости.

III

Поклон библиотеку др Иринеја и Стевана Ђирића Библиотека Матице српске је примила 2007. године, као дар породице Ђирић из Сремских Карловаца. Осим књига, даровани су и рукописи, личне ствари и уметнички предмети. Епископ бачки др Иринеј (Иван) Ђирић (1884-1955) завршио је филозофију у Бечу, а богословске науке на московској Духовној академији. Замонашио се 1908. у манастиру Хопову и добио име Иринеј. Био је библиотекар Патријаршијске библиотеке у Сремским Карловцима и професор Карловачке богословије. Проучавао је црквено појање, преводио са грчког, латинског, хебрејског, јидиша, француског, руског, немачког и мађарског језика. Објавио је велики број теолошких радова и више књига. Током Првог светског рата, захваљујући залагању др Иринеја Ђирића, из мађарског логора Шарвар је спасено и размештено по Бачкој епархији око 2800 деце и 180 мајки са одојчадима. Основао је Епархијску болницу у Новом Саду.

Стеван Ђирић (1886-1955) као стипендиста Матице српске студирао је права у Будимпешти и филозофију у Бечу, касније њен секретар и уредник *Лейпциг-Матице српске*.⁶

⁶ О породици Ђирић, поклон библиотеци др Иринеја и Стевана Ђирића писала је у више наврата Гордана Петковић, која је и аутор запажене изложбе о њима. В. у Литератури.

Био је професор историје у Карловачкој гимназији, секретар Матице српске и уредник *Летописа* (1928), градоначелник Сремских Карловаца, посланик Народне скупштине (од 1931), министар просвете (1934/35 и 1939) и председник Народне скупштине Краљевине Југославије (1935–1939). После споразума Цветковић–Мачек подноси оставку и повлачи се са политичке сцене. Био је председник Југословенског шаховског савеза (1934–1940). Након Другог светског рата нова власт им је одузела грађанска права.

Поклон библиотека др Иринеја и Стевана Ђирића садржи 5216 монографских публикација и 392 наслова са 1380 годишта периодике. Ту су и књиге осталих чланова породице. На 1297 књига су потписи владике бачког др Иринеја. Ако је у библиотеци Платона Атанацковића (сачувани део) било мање теолошких дела него што се може претпоставити, у овој библиотеци преовлађују теолошка дела, дела из историографије и историје уметности. У владичанском двору Епархије бачке у Новом Саду чувају се и 793 публикације из збирке под називом „Лична библиотека Иринеја Ђирића” које су обрађене и унете у електронски каталог БМС.

Библиотека садржи и много раритета. Реч је о делима Антуна Матије Рељковића, Јована Мушкатиновића, Доситеја Обрадовића, Милована Видаковића, Јована Стерије Поповића, Јована Суботића, Платона Атанацковића... У овој поклон библиотеци могу се пронаћи књиге на више од 25 језика. После српског, следе немачки, француски, енглески, руски, мађарски, италијански, латински, старогрчки, црквенословенски, хебрејски, чешки, шведски, словеначки, бугарски, румунски... У библиотеци су заступљени Хајнрих Хајне, Антон Павловић Чехов, Фјодор Михајловић Достојевски, Јаша Томић, Ђузепе Верди, Јован Стерија Поповић, Јован Максимовић, Бајрон, Шекспир, Спиноза, Шафарик, Валтер Скот. Сва Хајнеова дела су на немачком, већина Чеховљевих на руском. Ту су и грамофонске плоче Ђузепе Вердија.

О личним, породичним, професионалним везама, афинитетима и интересовањима говоре и посвете међу књигама из ове библиотеке.

Међу више од 300 књига са посветама су и оне Јаше Томића, Јована Грчића, Димитрија Руварца, Јована Радонића, Мираша Кићовића, Александра Дурока, Ђорђа Сп. Радојичића, Милутина Миланковића, владике Николаја Велимировића, Паје Радосављевића, Бранислава Петронијевића, Ксеније Атанасијевић, Богдана и Павла Поповића, Војислава Ј. Илића, Сибе Миличића, Николе Радојичића, Виктора Новака, Владимира Дворниковића, Милана Недића, али и композитора Милоја Милојевића, Петра Коњовића, Ненада Барачког – па све до наших савременика Слободана Селенића, Динка Давидова, Дејана Медаковића

и других који су били пријатељи млађег нараштаја породице Ђирић, Стеванове деце Ивана, Катарине и Олге.

У библиотеци Стевана Ђирића преовлађују књиге из историје, политике, друштвених наука као и колекција шаховских публикација. За историчаре су свакако најзначајније оне које се тичу рада краљевске владе и парламента последње деценије пред Други светски рат.

Архивска грађа и више хиљада докумената, фотографија, преписке и др. из заоставштине браће Ђирић пружиле историчарима драгоцен материјал о периоду између два светска рата, у којем су деловали и имали значајно место, један у духовном, а други у световном окружењу.

IV

Од свог оснивања па до данас, БМС је своје фондове увећавала и поклонима појединаца и институција. О дародавцима из редова СПЦ сведочанство су и бројне посвете сачуване на поклоњеним књигама. Између осталих, у БМС се чувају и књиге са потписима и посветама неколико српских патријарха и митрополита. Међу њима су и значајни књижевници-духовници (Петар Петровић Његош, Николај Велимировић и Јустин Поповић).

Библиотека Матице српске се осим обавезним примерком и публикацијама које добија путем размене значајно попуњава и поклонима које добија од појединаца и институција. Будући да Библиотека у својим збиркама чува само један до два примерка сваке публикације (уникатски и музејски) велики део поклоњених књига је дупликат. Овај фонд дупликата намењен је за поклоне другим библиотекама, пре свега оним које се обрате БМС и траже књиге. Међу њима је и доста црквених и манастирских библиотека. Поклони се припремају у складу са могућностима (расположиви наслови у фонду дупликата). Црквене библиотеке су специфичне у односу на народне и високошколске библиотеке које чине највећи део поклонопримаца. За њих се одвајају публикације из области теологије, историје уметности и друштвених наука, пре свега српске историје. Од лепе књижевности издвајају се прозна и поетска дела значајних српских писаца. Поклони се формирају према потребама библиотеке тако да избор књига који се прави за високошколске библиотеке СПЦ (Академија СПЦ за уметност и конзервацију, Богословија Светог Петра Цетињског на Цетињу, Призренска богословија и др.) неће бити исти као избор књига за јавне библиотеке СПЦ, библиотеке при црквеним општинама које су намењене и верницима свих узраста. Често су библиотеке при црквама и црквеним општинама које се налазе у селима и мањим местима и једине библиотеке у њима (библиотека при Цркви

Свете Петке у Кутлешу и библиотека при Цркви Светих апостола Петра и Павла у Доњој Локошници) те су ове библиотеке намењене целокупном становништву. При припремању оваквих поклона води се рачуна да буду заступљене и књиге из школске лектире, белетристика, популарна наука и историја уз уобичајене теолошке наслове. Наравно, колико год је то могуће, испуњавају се и специфичне жеље наведене у молби за поклон.

Матица српска и Библиотека Матице српске сарађују са Српским заједницама у региону и широм света те и са епархијама СПЦ изван територије Републике Србије (Митрополија црногорско-приморска, Епархија будимљанско-никшићка, Епархија пакрачко-славонска, Епархија зворничко-тузланска, Српска православна црквена општина у Линцу, Аустрија, Епархија будимска, Манастир Хиландар и др.).

У последњих двадесет година, Библиотека Матице српске је црквеним библиотекама поклонила преко 8000 публикација. Свака поклоњена књига је обележена печатом „Дар Библиотеке Матице српске“. Копије спискова поклоњених књига чувају се у архиви БМС.

Међу поклонопримцима Библиотеке Матице српске су и: Академија СПЦ за уметности и конзервацију у Београду, Библиотека Епархије пакрачко-славонске у Пакрацу, Библиотека при Цркви Свете Петке у Кутлешу, Библиотека при Цркви Светих апостола Петра и Павла у Доњој Локошници, Библиотека Призренске богословије, Библиотека Српске православне Епархије бачке у Новом Саду, Библиотека Српске православне Епархије будимске у Сентандреји, Библиотека Српске православне црквене општине у Шајкашу, Богословија Светог Петра Цетињског на Цетињу, Богословски факултет у Београду, Епархија будимљанско-никшићка у Никшићу, Епархија зворничко-тузланска у Бијељини, Манастир Велика Ремета, Манастир Високи Дечани, Манастир Гргетег, Манастир Ковиљ, Манастир Крушедол, Манастир Љубостиња, Манастир Мала Ремета, Манастир Манасија, Манастир Острог, Манастир Петковица, Манастир Светог Архангела Михаила на Михољској Превлаци, Манастир Хиландар и хиландарска библиотека на Какову, Митрополија црногорско-приморска на Цетињу, Православна класична гимназија у Москви, Православни Богословски факултет у Београду, Православно удружење „Свети Сава“ у Новом Саду, Саборна црква Светог Василија Острошког у Никшићу, Српска православна општина у Невесињу, Српска православна парохија - четврта при Светосавском храму у Новом Саду, Српска православна црквена општина Жабал, Српска православна црквена општина Стари Врбас, Српска православна црквена општина у Дарди, Српска православна црквена општина у Линцу (Аустрија), Црквена библиотека

„Герман Јовановић” у Нештину, Црквено-народни дом у Никшићу, Црква Свете Петке (за Основну школу „Никола Тесла”), Лејкшор (Канада) и овом пригодом, Манастир Жича.

Овде ћемо само споменути и помоћ и предусретљивост СПЦ и црквених издавача у дијаспори којима смо се почетком деведесетих година прошлог века обраћали за помоћ у набавци публикација србике објављиване у расејању у периоду после Другог светског рата. Захваљујући великом одазиву, БМС данас поседује завидну збирку издања српске емиграције од Канаде до Аустралије.

Такође, на трибини *Савремени човек и савремени свешт* међу угледним предавачима нашли су се и епископ Јован (Пурић), митрополит црногорско-приморски Амфилохије, епископ крушевачки Давид, епископ Јован (Ђулибрк), отац Гојко Перовић, ректор Богословије Светог Петра Цетињског на Цетињу.

Међу електронским изложбама Библиотеке налазе се и изложбе које у директној или индиректној вези кореспондирају са духовницима и књигама духовне садржине: *Свешто њисмо: кашалоі изложбе*, Галерија Матице српске, 20. новембар - 10. децембар 2003. (аутор каталога и изложбе Душица Грбић), *Пејшар I Пејшровић Њеіош (1747-1830)*, *Хиландар (1198-1998)*, *Вићеніије Ракић (1750-1818)*, *Јован Рајић (1726-1801)*, *Лукијан Мушицки (1777-1837)*, *Николај Велимировић (1880-1956)*, *Сіефан Сіраішмировић (1757-1836)*, *Иларион Руварац (1832-1905)*, *Манасішр Крушедол*, *Никанор Грујић (1810-1887)*, *Пејшар II Пејшровић Њеіош (1813-1851)*, *250 іодина шіаміаноі издања „Еіиішома” Дионисија Новаковића*, *225 іодина „Исіорије” Јована Рајића*, *Јубилеји шіаміаних србуља 2019. іодине*, *Јубилеји шіаміаних србуља 2020. іодине*, *Јусішн Поіовић (1894-1979)*, *800 іодина Номоканона Свешіоі Саве*.

Библиотекари БМС већ деценијама раде и на пословима сређивања, обраде и рестаурације црквених библиотека од значаја за историју и културу српског народа.

Комплексни послови уређења Библиотеке и ризнице Манастира Хиландара који су започети седамдесетих година двадесетог столећа трају и данас. У њих је током ових пола века било укључено и неколико наших библиотекара који су радили како на описима рукописа, књига и периодике, тако и на пословима рестаурације и конзервације. У склопу Пројекта обнове ризнице Манастира Крушедола у Библиотеци Матице српске каталoшки су обрађене и рестауриране старе и ретке књиге из фонда Ризнице.

Деведесетих година прошлог века, библиотекари БМС су радили на сређивању и обради књига из Српске црквено-уметничке и научне збирке Епархије будимске у Сентандреји. Резултат овог рада је и књига објављена у сарадњи са

Народном библиотеком Србије.⁷ Ови послови су настављени, раде се у континуитету сваке године. Приведени су крају послови око уређења и обраде Библиотеке манастира Грабовца, смештене у Музеју Српске православне епархије будимске у Сентандреји и рађена је редакција записа у циљу припреме каталога за штампу.⁸ Договорени су даљи послови у циљу завршетка обраде публикација из Библиотеке епископа Арсенија Стојковића, која се налази у Владичанском двору у Сентандреји и предати су описи обрађених књига у рукопису ради прекуцавања и припреме каталога за штампу.

Током 2018. године започети су и послови на сређивању библиотеке Богословије у Призрену.⁹

Ред је овом приликом споменути и допринос дугогодишњег библиотекара Библиотеке Матице српске, Лазе Чурчића, који је пред распад бивше Југославије боравио у Манастиру Пакрацу и пописао једну од најзначајнијих српских библиотека (коју су у годинама које су уследиле, ратни сукоби поприлично девастирали). Његов рад остао је забележен у књизи коју је објавила Народна библиотека Србије, као сведочанство за историју српске културе.¹⁰

Запажена је активност Библиотеке на рестаурацији и конзервацији манастирских збирки. Одељење за конзервацију и рестаурацију континуирано спроводи заштиту старих и ретких публикација у фонду Библиотеке, а последњих година рестаурисане су публикације Патријаршијске библиотеке, Српског православног манастира Царска Лавра Високи Дечани, Библиотеке Српске православне епархије будимске, Српске православне црквене општине у Футогу... и других. Посебно се истиче најновији пројекат потписан са библиотеком Будимске епархије: завршена је конзервација и рестаурација четири одабрана културна добра, старе штампане књиге из периода од 1493. до 1538, из Збирке старих штампаних књига Библиотеке Епархије будимске из Сентандреје.¹¹

⁷ *Каталог књига Личне библиотеке Георгија Зубковића*, редактор Мара Тодоровић (Београд: Народна библиотека Србије; Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1994).

⁸ *Годишњак Библиотеке Матице српске за 2019 (2020)*: 17.

⁹ Тамара М. Малешев, „О сарадњи Библиотеке Матице српске и Српске православне богословије Светих Кирила и Методија у Призрену“, *Годишњак Библиотеке Матице српске за 2018 (2019)*: 163-171.

¹⁰ *Српске рукописне и штампане књиге у Славонији од XV до XVIII века: каталог*, прир. Лукијан Пантелић... и др. (Пакрац: Епархија славонска; Београд: Народна библиотека Србије, 1990).

¹¹ *Годишњак Библиотеке Матице српске за 2019 (2020)*: 29.

* * *

Да је значај и рад Библиотеке Матице српске препознат, сведочи и признање које је добила од Српске православне цркве. Наиме, на Ђурђиц, славу Српске Атине 3/16. новембра 2019. године, у Светогеоргијском храму у Новом Саду, након Свете архијерејске литургије, Његово Преосвештенство, Епископ Новосадски и Бачки др Иринеј, уручио је Орден Светога Саве другог степена, Библиотеци Матице српске и Орден Светог деспота Стефана Лазаревића Драгану Станићу (Ивану Негришорцу), председнику Матице српске, и Селимиру Радуловићу, управнику Библиотеке Матице српске. Свети Синод Српске Православне цркве, на предлог Епископа Новосадског и Бачког др Иринеја, доделио је ова одликовања у знак признања „за неизмерни допринос унапређењу културе, очувању српског језика, традиције и културне баштине нашег народа уопште“.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

У скоро двестагодишњој историји Библиотеке Матице српске значајно место у њеном развоју и у данашњем деловању заузима сарадња са Српском православном црквом. Свакако као део интегративног својства српског националног бића, незамисливог без православља. Покушали смо у овом раду само да се подсетимо и укажемо на свега неколико сегмената ове богате сарадње, углавном из последњих деценија. Темелјна истраживања богате архиве Матице српске сигурно би нам донела и нове чињенице, али то ћемо оставити будућим истраживачима. Наша пажња данас је првенствено била усмерена на аспекте ове сарадње који се односе на поклоне, размену, заштиту културне баштине или се тичу уређења манастирских и црквених библиотека и њихово увођење у организован систем библиотечко-информационе делатности. То обезбеђује много потенцијала из којих се може посматрати добро уређена библиотека овога типа. Не треба из вида губити нити њене образовне могућности, под условом да се оне отварају сходно потребама потенцијалних корисника. Колико нам је познато, у малом броју библиотека које су већ сређене учињено је понешто на њиховој промоцији, иако су ове библиотеке махом музејског типа.

Можда је то довољно за почетак, али смо се већ довољно удаљили од почетка, ако узмемо у обзир да је већина библиотека у фрушкогорским манастирима већ уређена, као и библиотека Бачке епархије, библиотека у Сремским Карловцима, да се сређује библиотека Манастира Студенице, бројне личне библиотеке свештених лица...

Добар део ових библиотека може да обогати културну понуду места у коме се налазе, са свим особеностима фонда којима располажу. Или да послужи као основа за промовисање тема које су стално у фокусу интересовања, посебно данас дезоријентисаног у либералном капитализму и у друштвеним мрежама ухваћеног а врло усамљеног савременика. Остати ослонац, тачка смирења и сарадње.

Шта библиотекарство осим књига и њиховог уређења може још да понуди овом типу библиотека? Или шта оне могу да понуде библиотекарству и корисницима? Када размишљамо о томе, очекујемо да ћемо кроз разговоре с духовницима или њихову беседу, доживети неку врсту растерећења, осећај како смо на таласима речи некога ко нас прихвата.

Библиотека епархије Бачке, као ризница од изузетног значаја видљива је на интернету, захваљујући труду библиотекара Библиотеке Матице српске. У њој се налазе и библиотеке епископа бачких. Поједине од њих већим делом се чувају у Библиотеци Матице српске. До њих је лако доћи, али до књига које су смештене у Бачкој епархији тешко. Било би потребно да се сачини међусобни споразум о њиховом коришћењу.

Да ли ће ове библиотеке послужити и као *оси́рва удаљеносћи* од друштвених мрежа и моћи да понуде књиге којима располажу у замену за технолошке иновације, чији смо зависници постали, показаће време. Свакако је потребан добар баланс да се оне искористе на најбољи могући начин. За сада остаје да се све књиге по манастирима и библиотекама као и при институцијама Српске православне цркве попишу и уведу у библиотечко-информациони систем, конзервирају или уведу у регистар старе и ретке грађе, тј. да се заврши започето. А да се потом осмисли и дефинише стратегија за њихово промовисање.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Библиотека Матице српске. Приредили Павле Малетин и Лазар Чурчић. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1964.

Библиотека Плаћона Ајланацковића. Редактори Корнелија Олар, Финка Пјевач, Светлана Вучковић. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1995.

Бошковић, Љубица. „Библиотека Српске православне велике гимназије у Новом Саду”. *Годишњак Библиотеке Матице српске из 1992* (1993): 95–105.

Вучковић, Светлана. „О уређењу, обради и заштити Библиотеке Бачке епархије”. *Годишњак Библиотеке Матице српске за 2009. годину* (2010): 86–91.

Грађа за историју Библиотеке Матице српске, Књ. 1–4, 1830–1944. Припремили Иванка Веселинов и Лазар Чурчић. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1964–1969.

Додеровић, Радивој. „Библиотечке целине и легати у Библиотеци Матице српске”. У *[Летаћи библиотеке целине]*, Библионећ 2016. Крагујевац, 26–28. мај. Уредници Татјана Брзуловић Станисављевић и Мирко Демић, 120–164. Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 2016.

Додеровић, Радивој. „Поклон библиотека др Иринеја Ђирића и Стевана Ђирића”. *Годишњак Библиотеке Матице српске за 2009* (2010): 81–85.

Каталог књига Личне библиотеке Георгија Зубковића. Редактор Мара Тодоровић. Београд: Народна библиотека Србије; Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1994.

Малешев, Тамара М. „О сарадњи Библиотеке Матице српске и Српске православне богословије Светих Кирила и Методија у Призрену”. *Годишњак Библиотеке Матице српске за 2018* (2019): 163–171.

Милисавац, Живан. *Историја Матице српске*. Књ. II 1864–1880. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1992.

Петковић, Гордана. „Браћа епископ др Иринеј и Стеван Ђирић”. *Годишњак Библиотеке Матице српске за 2009* (2010): 67–80.

„Поклон библиотека др Иринеја Ђирића и Стевана Ђирића”. *Весџи: гласило Библиотеке Матице српске* год. XVI. бр. 62 (2007): 5.

Српске рукописне и штампане књиге у Славонији од XV до XVIII века: каталог. Прир. Лукијан Пантелић... и др. Пакрац: Епархија славонска; Београд: Народна библиотека Србије, 1990.

Стајић, Васа. *Новосадске биографије: из Новосадској мајстрајши*. Књ. 1 *Грађа за историју Новој Сага*. Св. 1 А–Ј. Нови Сад: Матица српска, 1936.

GORDANA ĐILAS, MSC
Matica Srpska Library, Novi Sad
gordanadjilas@gmail.com
RADIVOJ DODEROVIĆ
Matica Srpska Library, Novi Sad

THE COOPERATION OF THE MATICA SRPSKA LIBRARY
WITH THE INSTITUTIONS AND REPRESENTATIVES
OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH

SUMMARY | The institutions and representatives of the Serbian Orthodox Church take significant space in an almost 200 year-long history of Matica Srpska, pertaining to both its development and its activities today. This paper summarizes the contribution and the importance of the libraries endowed by (bishop) Platon Atanacković, Stevan and Irinej Ćirić, the Eparchy of Bačka, the Serbian Orthodox Grammar School in Novi Sad, but also the importance of the books with dedications made by esteemed church dignitaries. What we primarily focus on are the aspects of this cooperation referring to the gifts, the exchange, or the renovation of monastery and church libraries, as well as pointing out some rare copies and inventorying the books and magazines, and making them part of an organized system of library and information technology activities. Today, church dignitaries, who are the participants of the seminar *The modern man and the modern world*, also have a platform equal to that of other renowned teachers in the Matica Srpska Library.

KEY WORDS | Matica Srpska Library, Serbian Orthodox Church, the library of (the bishop) Platon Atanacković, the library endowed by Stevan and Irinej Ćirić, the library of the Eparchy of Bačka, the library of the Serbian Orthodox Grammar School in Novi Sad, dedications, the seminar *The modern man and the modern world*

ГОРДАНА ДЖИЛАС, КАНДИДАТ НАУК
Библиотека Матицы Сербской, Нови-Сад
gordanadjilas@gmail.com
РАДИВОЙ ДОДЕРОВИЧ
Библиотека Матицы Сербской, Нови-Сад

СОТРУДНИЧЕСТВО БИБЛИОТЕКИ МАТИЦЫ СЕРБСКОЙ
С УЧРЕЖДЕНИЯМИ И ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ
СЕРБСКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ

АННОТАЦИЯ | В почти двухсотлетней истории библиотеки Матицы Сербской учреждения и представители Сербской Православной Церкви занимают важное место как в ее развитии, так и всеобщей ее деятельности. В статье мы в основных чертах укажем на вклад и важность книжных собраний завещаний (епископов) Платона Атанацковича, Стевана и Иринья Чирич и библиотек Бачкой епархии, Сербской православной высшей гимназии в Нови-Саде, а также книг, с автографами видных церковных сановников. В первую очередь мы фокусируемся на аспектах этого сотрудничества, касающихся даров, обмена или обновления монастырских и церковных библиотек, а также на выявлении некоторых редких экземпляров и инвентаризации книг и журналов и их включении в организованную систему библиотечно-информационной деятельности. Сегодня в Библиотеке Матицы Сербской церковные деятели, участники форума *Современный человек и современный мир* занимают равное место с другими видными лекторами.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА | Библиотека Матицы Сербской, Сербская Православная Церковь, книжное собрание (епископа) Платона Атанацковича, книжное собрание завещание Стевана и Иринья Чирич, Библиотека Бачкой епархии, Библиотека Сербской православной высшей гимназии в Нови-Саде, посвящения, форум *Современный человек и современный мир*

